



Kovács Péter¹

Nemzetközi jogi összefüggésű fogalmak Werbőczy Tripartitumában

Amennyire kézenfekvő lett volna a címet akként megadni, hogy *Werbőczy és a nemzetközi jog*, annyira nyilvánvaló, hogy ez a cím csak újabb csapdát rejtett volna, mivel a „nemzetközi jog” mint szakkifejezés és tudományági besorolás a mai értelemben csak jóval Werbőczy István halála után jelent meg úgy az európai, mint a hazai szakirodalomban.

Werbőczy röviddel a Szulejmán szultántól 1541-ben nyert főbírói kinevezése után meghalt, és a fogalmat pedig csak ezután alkották meg. Mégpedig az utókor által spanyol nemzetközi jogi iskolának nevezett irányzat – annak alapítóját, *Francisco de Vitoriát*² időben követő – második képviselője, *Francisco Suárez* (1548–1617), aki bár a nemzetközi jogot szintén isteni eredetűnek tekintette könyvében (*Tractatus de legibus, ac Deo legislatore*), érzékelte, hogy a *jus gentium* római jogi eredetű fogalmát az ő korában már az eredetitől eltérően és kettős jelentésben használják: jelenti az államok egyedi jogrendszerének közös elemeit, valamint az államközi jogot. Ő vezette be utóbbira a *jus inter gentes* kifejezést, amelyet nemzetközi jogként fordítottak le számos nyelven: *international law*, *droit international*, *derecho internacional* stb. Mint ismeretes, a *jus gentium* tükörfordítása pedig a *droit des gens* és a *Völkerrecht*.

Mivel tehát a 16. század legelején a „nemzetközi jog” szókapcsolatot még nem használták, sem mint tudományágra, sem mint pozitív jogi normarendszerre vonatkozó szakkifejezést,

¹ A tanulmányt a szerző kutatói minőségében készítette, és az nem tekinthető a Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos álláspontjának.

² Francisco de Vitoria (1480–1546) könyvében (*Relectio de Indis recenter inventis*) a gyarmatosítás jogcímeit vizsgálva közülük számosat mint megalapozatlant elutasított. Felismerte, hogy az európaiktól eltérő indián társadalmak maguk is államként szervezettek, a felfedezett területek tehát nem uratlanok. A keresztény vallás terjesztésével igazolni igyekezett a gyarmatépítést, de bírálta a konkvisztádorok kegyetlenségét. Vitoriának *Relectiones* elnevezés alatt 1528 és 1539 között jelentek meg előadásai, azaz Werbőczy István, bár elméletileg értesülhetett róluk, hiszen Gutenbergnek és követőinek nyomdái nagyjából a nándorfehérvári diadallal egy időben indultak be, de figyelemmel Vitoria műveinek kiadási évére, a nyomtatott könyvek Werbőczyhez legjobb esetben is csak jóval a *Tripartitum* 1514-es befejezése és 1517-es kiadása után juthattak el.

így a „nemzetközi jog” kifejezés szabatos használatának hiányát nem lehet Werbőczy Istvának felróni. Érdemes azonban átgondolni azokat a téziseket, amelyek a *Tripartitumban*³ nemzetközi közjogi szempontból értelmezhetők.

Ezek mindenekelőtt a „nemzetek joga” kifejezéshez köthetők. A „nemzetek joga” szókapcsolat⁴ kilencszer fordul elő, mégpedig nyolcszor az úgynevezett *Előbeszéd*ben, ahol őt a második címbe, három a harmadik címbe található.⁵ Előkerül még egy alkalommal a

³ A tanulmányban felhasznált magyar fordítás forrása: WERBŐCZY 1514.

⁴ A kurzivált kiemelések tölem vannak, az idézett magyar fordításban nem szerepelnek.

⁵ „2. cím. *A jogról és a jognak felosztásáról* [...] · 3. § A jog tehát kétféle. Az egyik ugyanis közjog, a másik pedig magánjog. A közjog az, a mely főként az uralkodásra és országok igazgatására meg a közhaszonra czéloz és a mely szent dolgokra, papokra és tisztségekre tartozókat ölel magában. Innen, a ki a papokat vagy szent dolgokat, avagy a tisztségeket, azaz: a nép igazgatóit bántja, azt mindenki, mintegy közbűntett miatt vádolhatja. A magánjog pedig külön jog, a mely az egyes emberek hasznára néz. És ez háromféle, tudniillik természeti jog, *nemzetek joga* és polgári jog. / 4. § A természeti jog ugyanis minden nemzettel közös azért, mivel mindenütt természeti ösztönnél fogva és nem valamely rendelkezésnél fogva áll fenn, a melyre a természet tanít meg minden állatot. És ez nem csak az emberi nemnek tulajdona, hanem minden állatnak is. Innen származik a férfúnak és a nőnek egybekelése, gyermekek nemzése és felnevelése, mindenkinek egyenlő szabadsága és megszerzése azoknak a dolgoknak, melyek a levegőben, a földön és a tengerben található. Továbbá: a megőrzés végett letett dolgoknak vagy kölcsön adott pénznek visszaadása, felebarátunk erőszakosságának erővel visszatartása. Mert ezt, vagy az ehhez hasonlót soha sem tartjuk igazságtalannak, hanem természetesnek és igazságosnak. / 5. § Továbbá másképen természeti jogon azt értjük, a mi Mózes törvényében és az evangéliumban van megírva; a mi azt parancsolja, hogy kiki azt cselekedje mással, a mit akar, hogy mások cselekedjenek vele és a mi megtiltja, hogy valaki azt tegye másnak, a mit magának nem kíván. Innen a vers: »Quod tibi vis fieri, mihi fac; quod non tibi, noli, Sic potes in terris vivere jure poli«. / 6. § E szerint a természeti jogot kétféle értelemben vehetjük. Egyképen, ha az ember okos természetét tekintjük, a melyben az isteniakkal osztozik; és ekként az embert illető természeti jogot isteni jognak mondjuk. Másképen, ha az ember érzéki természetét tekintjük, melyben a többi állatokkal osztozik, ú. m. érzésben, mozgásban és ösztönben; ilyen értelemben azt mondjuk, hogy az embert illető jog természeti jog. / 7. § A *nemzetek joga* kétféle, tudniillik: kezdettől való és későbbben keletkezett. A népek kezdettől való joga az, a mely szerint minden nép eleitől fogva élt, a melyet természetes okosság teremtett a nélkül, hogy a nemzetek azt valaha rendelték volna; például: senkit sem bántani stb. És ez semmiben sem tér el a természeti jogtól, hanemha a tekintetek különfélesége szerint. Mert egyaránt nevezük természeti jognak és *nemzetek jogának*, de különböző tekintetből: természetinek tudniillik, mennyiben természetes okosságból ered; *nemzetek jogának* pedig, a mennyiben a nemzetek, világ kezdete óta, minden más rendelkezés nélkül éltek vele. És e jog alapján a rabszolga állapota szabad, mivel a természet törvénye szerint mindenki szabadnak született. / 8. § A *nemzeteknek később keletkezett joga* az a jog, a melyet a nemzetek nem természetes okosságból, hanem a közönséges jó tekintetéből és közös használat végett hozattak be. És ez gyakran különbözik a természeti jogtól. Mivel természeti jog szerint minden dolog közös és mindenki szabad vala; a *nemzetek joga* pedig megosztotta az uradalmakat, kitalálta a vagyonekülönítést, meghonosította a háborút, fogságot, szolgaságot és más ilyen a természeti joggal ellenkező dolgokat. A nemzeteknek eme joga hozott be csaknem minden szerződést, mint például a vásárt, bérlést és hasonlókat.”

3. cím. *Miben különböznek egymástól a természeti jog, a nemzetek joga és a polgári jog?* · Tudnunk kell tehát, hogy a természeti jog háromféleképen különbözik a többi jogtól. Először: eredetére; mert a természeti teremtséssel egyszerre kezdődött. Másodsor: méltóságára nézve; mivel a természeti jogot, melyet egyedül

10. címbe.⁶ Megjelenik továbbá egyszer úgy is mint a „nemzetek későbbi joga” és mint a „népek kezdettől való joga”.⁷

E láthatóan elméleti éllel íródott fordulatok érezhetően az isteni jog, a természetjog és az ember alkotta jog klasszikus, Cicero nyomán⁸ népszerűvé vált, majd utóbb a kánonjogi gondolkodók által is kedvelt hármastagolást követik és a szokásjog kritériumait és kontúrajait próbálják megvonni, még akkor is, ha Marcus Tullius Cicero eredeti munkáinak java része ekkor még lappangott, így Werbőczy sem olvashatta,⁹ így az általa nagy-nagy

isten rendelt, minden nemzet egyaránt követi és változatlan; egyéb jogok pedig, a melyeket a nép, vagy polgári társaság rendelt magának, vagy ellenkező szokás keletkezése vagy más, jobb, későbbben alkotott ellenkező törvény hozása következtében gyakran változnak. Harmadszor: kiterjedésére, mivel a természeti jog szerint minden dolog közös, ellenben a *nemzetek joga* vagy a polgári jog szerint: ez az enyém, az a tiéd. / 1. § Egyébiránt minden nép, a mely törvényekkel vagy szokásokkal él és ezeknek uralma alatt áll, részint saját, részint pedig a minden emberekkel közös joggal él. Mert azok, a kiknek nem közös, hanem csakis saját joguk van, a mit maguknak saját jogként alkotnak, azt polgári jognak nevezik. Azt pedig, a mely minden nemzetnél közösen fennáll, *nemzetek jogának* mondjuk.”

⁶ „10. cím. *Mi a szokás és mik szükségesek annak megerősítésére?* · Most már a szokásról (consuetudo) kell értekezünk. Holott is tudni való, hogy a szokás erkölcsökből származott az a jog, a mely, törvény hiányában, törvény gyanánt szolgál. És egyre megy, hogy írásba van-e foglalva, avagy a meggyőződésben él; mivel a törvényt is az okosság javálja. Továbbá, ha a törvény az okosságon alapszik: akkor törvény mindaz, a mi az okosság szerint megáll; csak hogy a vallással megegyezzen, a rendhez illő legyen és az üdvösségre szolgáljon. Szokásnak mondjuk pedig a közönséges megszokottságtól, és emberi gyakorlatnak azért, mert közönséges gyakorlatban van. / 1. § De a szokást (a mi célunkhoz képest) világosabban ekkép határozhatjuk meg: a szokás az a jog, melyet erkölcsével hoz be az, a ki közhatalmával törvényt alkothat. Ezért esik a szokás is a jog elnevezése alá. És ha a fejedelem meghagyja, hogy a jogszabályok szerint kell ítélni, akkor a bíró meghozhatja ítéletét a szokás és az illető hely statutumai szerint is. A mint megfordítva, a szokás elnevezése alá esik a közönséges jog is. Miért is, ha ki keresetében szokást említ, az alatt, úgy látszik, a közönséges jogot is értette. / 2. § Helyi szokást akármely nép hozhat be. De hogy a szokás erőre kapjon és erőben maradjon, arra egy és más szükséges. / 3. § Először: hogy okszerű legyen. Okszerű pedig akkor, ha a jog célja felé tör és halad. Az egyházi és isteni jognak célja a lélek boldogsága. A polgári jognak célja pedig a közjó. Ugyanazért a szokás, ha a lélek boldogságára törekszik, az egyházi és isteni jog szerint okszerű; ha pedig az örökkévaló czéllal ellenkezik, okszerűtlen. A polgári jog szerint pedig, okszerű a szokás, ha a közjóra törekszik. És mivel erre nézve nincsenek különös szabályok, mondd, hogy a természeti joggal, a *nemzetek jogával*, vagy a tételes joggal nem ellenkező szokást, okszerűnek tekintjük.”

⁷ Lásd a 2. cím 7. és 8. paragrafusában!

⁸ „A *ius* fogalma alatt azonban nem pusztán a tételes jogot (*ius positivum*) érti, hanem annak fogalmát kiterjeszti a *ius naturae*-re (*ius naturale*-ra) és az annak mértéke szerinti igazságosságra. Cicero továbbfejleszti a jog már Platónnál mutatkozó többfokozatúságának gondolatát, amennyiben a *ius* tartalmazza a *lex positiva* mellett a *lex naturalis*-t és a *lex aeterna*-t is. A *ius naturae* (*ius naturale*) sztoikus ihletésű, eredetű cicerói tana képezi alapját – modern fogalommal élve – a törvényhozó hatalom polgárok viszonylatában mutatkozó korlátozásának, mérséklésének. A cicerói doktrína nem csekély hatást gyakorol az újkor természetjogi tanára, amelyet – tegyük hozzá, igen sajnálatos módon – a XIX. században és a XX. század első felében a jogpozitivizmus szorít háttérbe, sőt egyenesen feledésbe.” HAMZA 2013: 5.

⁹ HAMZA 2014–2015: 41.

tisztelettel és hatszor¹⁰ is megemlített bölcshez csak másodkézből, például Ulpianustól¹¹ származó idézetek és hivatkozások szolgálhattak forrásul.

Már Fraknói Vilmos jelezte, hogy úgy tűnik, jelentős szövegszerű egybeesések vannak egy 16. századi osztrák mű, a *Summa legum* és a *Tripartitum Előbeszédének* elvi élű, általános tételei és azok citációs forrásai között. Igaz, az osztrák forrástól eltérően azt is lehetségesnek tartotta Fraknói, hogy mindkét szerző ugyanazokra a latin alapl művekre támaszkodott.¹² Bónis Péter szerint Bartolus hatása a legfelismerhetőbb, de egyes tételmondatokban Baldus és Isidorus (Sevillai Izidor) gondolatai is megjelennek, azaz Werbőczy több, esetenként egymással felelő munkát is hasznosított.¹³ Máthé Gábor is a iusztinianuszi *Corpus Iuris Civilis* glosszátorok által továbbértelmezett formáját látja a háttérben.¹⁴

Werbőczy felfogásában a *jus gentium* – magyar fordításban a „nemzetek joga” – kettős tartalmú: egyik, időben korábbi ága tulajdonképpen egybeesik a természetjoggal (az ő szóhasználatában a természeti joggal), másik, később kihajtott ága emberi produktum, jogintézményi-jogtechnikai segítség az együtt élő lakosság számára. Jóllehet az *Előbeszéd* hivatkozott fordulatait – mint láttuk – a jogtörténet tudománya a középkori *jus gentium*, azaz a római jogi háttérű közös európai jogi örökség gyanánt értelmezi, érdemes felfigyelni a *Tripartitum*nak arra a mondatára, ahol – miután megemlítette a kánonjogi és a római jogi hagyaték megjelenését a magyar jogalkotásban és jogfejlesztésben,¹⁵ nem véletlenül

¹⁰ Négyyszer Ciceróként, egyszer Tulliusként, egyszer Marcus Tulliusként hivatkozik rá.

¹¹ SZABADFALVI 2011: 143.

¹² „A Hármaskönyvben feltűnően előtérbe lép a tudományos munka, sőt bizonyos tekintetben az iskolai tankönyv jellege; és ez nem kevésbé meglepő olyan szerzőnél, ki egész életén át a törvénykezés terén működött; magyarázatát pedig abban leli, hogy tankönyvek állottak előtte minták gyanánt. Egyik kiváló osztrák jogtörténeti író, Tomaschek, 1884-ben egy XIV. századbéli osztrák jogtudományi tankönyvet ismertetett, mely »Summa legum« címet visel. Azt a Hármaskönyvvel egybevetvén, arra az eredményre jutott, hogy Werbőczy az ő előbeszédének elméleti fejtegetéseit ama tankönyvből úgy szólván szó szerint vette át; az első és második rész tizennyolcz címének szövege pedig szerinte arra utal, hogy a római jog tanait, melyeket értékesít, nem közvetlenül a Institutiókból, hanem ama tankönyvben talált idézetekből kölcsönözte. Ezt a felfogást nem csak a párhuzamosan egymás mellé állított idézetek támogatják, hanem figyelembe vehető az a tény is, hogy a Summa legum példányai Magyarországon el voltak terjedve. Azonban lehetséges, hogy a Summa legum szerzője és Werbőczy közös forrásból merítettek, mindketten a római jognak általános tekintélyben álló tankönyveit használták föl.” FRAKNÓI 1899. A Fraknói által hivatkozott mű: TOMASCHEK 1883.

¹³ BÓNIS 2014–2015: 26–32.

¹⁴ MÁTHÉ 2014–2015: 67.

¹⁵ „6. cím. Honnan eredt a mi szokásunk, melyet a törvénykezésben meg kell tartanunk? · Másodszor tudnunk kell, hogy ámbár ez országnak majd minden joga eredetileg a pápai és római császári törvények kútfőiből származott, mindazáltal ennek a mi hazai szokásunknak, a melylyel mostanában a törvénykezésben közönségesen élünk, háromféle alapja van: 1. § Először, a közönséges rendeletek és végzemények. 2. § Másodszor, a fejedelmi kiváltságlevelék. 3. § Harmadszor pedig: az ország rendes bírának ítéletei.”

éppen az Anjou-házból való Károly Róbert királyunkkal összefüggésben – a francia perjogi importra utal Werbőczy.¹⁶

Voltaképpen ahhoz közelítő értelemben használja Werbőczy a „nemzetek jogát”, ahogyan a modern nemzetközi jog a nemzetközi jog kiegészítő forrásaiként az úgynevezett általános jogelveket érti.

Emellett figyelemre méltó a hadijog definíciója is,¹⁷ ahol megjelenik a „szövetség”, azaz tulajdonképpen a mai értelemben vett nemzetközi szerződés, valamint a „katonai büntett fenytése”, jóllehet a szövegösszefüggésből ítélve itt inkább a gyávaság, illetve a parancsmegtagadás szankcionálásáról lehetett szó, nem pedig a lovagiasság szabályainak (az úgynevezett humanitárius nemzetközi jog történelmi előképének) be nem tartása miatti büntetésről.

A *Tripartitumban* vissza-visszatérően jelenik meg a *hadifogság* intézménye, annak a középkorban elterjedt formájában, amikor az elfogott lovagot vagy tehetősnek tűnő katonát a családtól kikövetelt váltságdíj fejében bocsájtják szabadon. Werbőczy a kérdést több vetületében, így az apai hatalom megszűnése,¹⁸ a „jóságmegosztás”,¹⁹ majd

¹⁶ „6. cím [...] 12. § Mindazáltal azt állítják, hogy azt a törvénykezési eljárást, perlekedési gyakorlatot, a melyet mi a peres ügyek megkezdésében, folytatásában megvitatásában és elintézésében követünk, az Ő uralkodása alatt, Károly király úr, az említett Lajos királynak apja, Franciaország határaitól hozta be az országban; melyet mindez ideig (a közönséges rendeletek azon csak némely kifejezésekben tevén változtatást) mindenkor sértetlenül megtartottak és jövőre is mindig meg kell tartani.”

¹⁷ „4. cím. *A hadi jogról és a jogtudományról*. A hadi jog a hadindítás szertartása, a szövetség megkötése s adott jelre az ellenség megrohanása. Továbbá a *katonai büntett megfenytése (azaz megbüntetése)*, ha ki helyét meg nem állja. Továbbá a zsoldfizetés módja, a méltóságok fokozata, jutalmakkal megtisztelés, például midőn dicskoszorúval, vagy arany lánczczal ajándékoznak meg valakit. Továbbá: döntés a hadi zsákmány felett és ennek igazságos elosztása a személyek minősége és munkája szerint; és a fejedelem részedése. / 1. § A jogtudomány pedig az isteni és emberi dolgoknak ismerete; az igazságosnak és igazságtalannak tudása. Az igazságosnak tudniillik, hogy azt cselekedjük, az igazságtalannak pedig, hogy kerüljük. / 2. § Mivel nem elég tudni, hogy mi az igazságos vagy igazságtalan; hacsak valaki nem ismeri magukat az egymással ellenkező, vagy az életben előforduló dolgokat is; minek alapja a felmerülő dolgoknak különböző mivoltához képest, a jogokat is különbözőleg kell megállapítanunk.”

¹⁸ „56. cím. *Az apai hatalom megszűnésének és eltörlésének módjairól*. Ámbár pedig a fiúknak az apai hatalom alól fölszabadulása és szárnyra bocsátása (a mint előbb megjegyzém) az osztály által szokott megtörténni, mindazáltal vannak némely esetek, a melyekben az apai hatalom másképen is megszűnik és véget ér. [...] / 3. § Továbbá: megszűnik az apafi hatalom ha az apa *ellenség kezébe és fogságba esik*: mert a kit elfogtak, annak hatalma alatt más nem lehet; mivel ekkor nem önjogú. És ez addig tart, a míg fogságban van; mert kiszabadulása és hazatérése után az apai hatalom ismét helyre áll és föléled.”

¹⁹ „52. cím. *Azok az esetek, melyekben az apa fiát a jóságok megosztására kényszerítheti*. Továbbá tudnunk kell aztán, hogy az apa, felserdült és törvényes korú fiát – de nem a serdületlent – az alább írt esetekben, az örökségnek és egyéb vagyonnak megosztására kényszerítheti, de ki nem tagadhatja. [...] / 5. § Továbbá: ha a *fogságba esett apát az ellenség kezéből* vagy a tömlőczből, midőn azt tehetné, ki nem váltja, sem ki nem szabadítja, vagy érette kezességét vállalni vonakodik.”

a „tehervállalás”,²⁰ azaz a kezesség és a „birtokeladást szükségképen megelőző törvényes megintés”²¹ összefüggéseiben, a valós birtokértéket védő eljárási szabályok alóli kivételek között is tárgyalja. Találkozunk a *menedékjogot* kapott személy védelmével²² is.

A szuverenitás mint fogalom Werbőczy idején még nem volt használatban: a nála fiatalabb Machiavelli jöllehet egy magánlevelében állítólag már 1513-ban használta ezt a fogalmat,²³ de *A fejedelem* első – és már *posztumusz* – kiadása 1532-es, azaz 18 évvel későbbi, mint a *Tripartitum* udvari bemutatásának, illetve 15 évvel későbbi, mint első kinyomtatásának dátuma.

Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a *Hármaskönyv* milyen részletes indoklását adja annak, hogy a magyar királyságban a pápai világi főhatalom miért is nem érvényesülhet: a főkegyúri jogot a királyok önálló egyházalapítási tevékenységéből, a kereszténység saját döntésen alapuló felvételéből eredeztető jogcímek kifejtése után, az „apostoli király” elnevezés tartalmának elemzéséből és az esetleg egykor mégis létező szentszéki jogcímek elévülés miatti elenyésztére való hivatkozást követően jut el Werbőczy oda, hogy a különleges magyar jogállást a *konstanzi zsinat határozata* – azaz mai fogalmaink szerint tulajdonképpen egy multilaterális megállapodás – is megerősítette.²⁴

²⁰ „59. cím. *Mi a tehervállalás és hányféleképpen lehet a fiúknak és atyafiaknak terhét magára vállalni?* · A tehervállalás pedig, a jószágok vásárlójának nyújtott valamely kezesség, az apa vagy az atyafiak bevallásának megtartása iránt. Mire nézve tudnunk kell, hogy a fiaknak és atyafiaknak terhét, háromféle módon lehet elvállalni. Először: igaz ok nélkül. Másodszor: okszerűen. Harmadszor pedig és utoljára: szükségből. [...] / 6. § Harmadszor és utoljára pedig, a végső szükség kényszerűségéből, mikor tudniillik valakit más ellenében a törvény rendje szerint főbenjáró ítélettel sujtanak és marasztalnak el és a hozott ítélet erejénél fogva talán saját személyében is letartóztatnak és a törvény szerint rendelt büntetés végrehajtása végett bírói kézbe adnak, vagy habár nincs is letartóztatva, de királyi kegyelmet sem nyer, avagy ha kegyelmet kap is, de ezt neki az ellenféllel való kiegyezés feltétele alatt adják, (mert különben is a királyi felség csak azért adhat kegyelmet), hogy az ellenféllel egyezkedjék, vagy továbbá *ha török, szaraczén, tatár vagy bármely más ellenség tartja fogságban*, a honnét másképp nem szabadulhat, hanem csak alku alapján. És ez utóbbi esetben az előbb említett tehervállalás soha meg nem másítható.”

²¹ „60. cím. *A birtokeladást szükségképen megelőző törvényes megintésről* [...] 3. § Azonban kiveszszük és ide nem értjük azt az esetet, a midőn a főbenjáró ítélettel elmarasztaltat letartóztatják, vagy a büntetés kiállása végett bírói kézbe adják; mert ez esetben (mivel az ellenféllel való egyezkedésre három napnál több ideje nincsen) megkínálni (a mint előadtam) nem tartozik, hanem fekvő jószágait bárkinek és bármely összegért mindig szabadon eladhatja. / 4. § És ugyanezt kell értenünk arról is, a kit *külső ellenség tart fogságban*, hogy tudniillik: feje váltságára fekvő jószágait az is minden megkínálás nélkül eladhatja és örökre elidegenítheti.”

²² „14. cím. *A hűtlenség vétkének eseteiről*. · Az ügynevezett hűtlenség vétkének esetei pedig azok, melyek ha fölmerülnek, a királyi felség bárkinek fekvő jószágait még életében törvényesen és szabadon adományozhatja annak a kinek akarja [...] / 9. § Továbbá: akik közoltalmat, vagy *szabad menedéket biztosító levelet* sértenek meg, nyilvános elmarasztalás esetében. [...] / 18. § Továbbá: azoknak háborgatói, letartóztatói, és fosztogatói, a kik kárhóztatott hitvallásukkal felhagyván, állandó ittmaradás végett, *e hazába menekülnek*.”

²³ Nicholas Machiavel [é. n.].

²⁴ „11. cím. *Hogy ebben az országban a pápa az egyházi hivatalok adományozásánál a megerősítés hatalmán kívül semmi egyéb joghatóságot magának fönn nem tartott*. · Tudnunk kell pedig, hogy ámbár a pápának,

Werbőczy István nem volt és nem is lehetett mai értelemben vett nemzetközi jogász, jóllehet udvari szolgálata során több diplomáciai küldöttség tagja, illetve vezetője volt. Így II. Lajos uralkodása alatt többek között Velencében (1519), Rómában (1519), Wormsban (1521) és Nürnbergben (1522) járt, I. János, majd Izabella özvegy királyné küldötteként pedig Konstantinápolyban (1533, 1540). Bár ezek a diplomáciai missziók már a *Tripartitum* megalkotása utáni évekre esnek, ám az egykor Pozsonyban, Bolognában és valószínűleg Bécsben is tanuló Werbőczy bizonyos diplomáciai gyakorlatot és ismereteket már II. Ulászló uralkodása alatt, a rákosi végzések (1505) utáni időszak udvari, illetve országgyűlési életében is szerzett, az idelátogató követekkel kapcsolatba kerülhetett. Talán ezzel is magyarázható a „nemzetek joga” és a kapcsolódó fogalmak iránti figyelme.

A *Tripartitum* az uralkodó, II. Ulászló kérésére alapvetően nagyjogi, kisebbrészt köz- és büntetőjogi szokásjogi anyagot egybeszerkesztő, törvénykönyvpótló és egyszersmind tankönyv- és gyakorlati kézikönyv-jellegű szakmunka. „A *Tripartitum* a Biblia után a legtöbb kiadásban megjelent könyv volt Magyarországon. A 16. században 11, a 17. században 14, a 18. században 15, a 19. században 16 kiadást ért el” – írta a jubiláns, Horváth Attila.²⁵ A *Hármaskönyv* a korszak európai joggyűjteményeinek listájában előkelő helyen álló, nemzetközi hírű és színvonalú, több évszázados hatást kiváltó magyar mű. Jóllehet a modern nemzetközi jog fogalmai vagy azok előképei csak az említett két tucat helyen vannak jelen a nagy műben, ez azért önmagában sem kevés, és megfelel a korszak hasonló munkáiban tapasztalhatóknak: a megérdemelt hírnév széles látókörű, európai horizontú szakember és – ahogy maga Werbőczy sem rejtette véka alá²⁶ – a körülötte levő többi ítélőmester közös munkáját dicséri.

vagyis a legfőbb papnak kétféle, ú. m.: világi és lelki joghatósága van; mindazáltal ebben az országban, az időnkint megüresült egyházi hivatalok adományozásánál semmi joghatóságot, a megerősítés hatalmán kívül, nem gyakorol; és pedig négyféle okból: [...] / 5. § Negyedszer: Mivel az országnak az egyházi hivatalok adományozására néző ezt a jogát az ország többféle szabadságával együtt hajdan Zsigmond császár és király urunk idejében, a konstanci egyetemes és nevezetes zsinat, a melyen, mint tudva van, más egyházi férfiakon és számos keresztyén fejedelmén kívül, harminckét biboros volt jelen, megerősítette és eskü alatt tett fogadással biztosította, a mint azt az arról szóló bulla nyilván bizonyítja.”

²⁵ HORVÁTH 2014–2015: 57.

²⁶ „Azt pedig senki se hitesse el magával, mintha én magamnak akkora hatalmat tulajdonítottam volna, hogy új törvényeket merjek hozni és betoldani, hanem és csak azt, a mit elődeimtől kaptam és a minek követését a törvénykezésben és peresügyek tárgyalásában láttam, hallottam és tanultam, mintegy egy könyvbe gyűjtöttem és rendbe szedtem, mindazonáltal nézeteimet előzetesen többi tisztársaimmal és azokkal közölve, kik a hazai jogban és szokásokban járatosak. [...] Én pedig e megbízást, ámbár gyöngeségem tudatában, nem annyira ez erőmben való túlbizakodásból, mint inkább a köteles engedelmességből vállaltam és a mennyire gyöngé elmém és tehetségem engedé, húzamos és kitartó munkával teljesíttem. Amikor aztán a király parancsából, mindeneknek megvitatására, megvizsgálására és megrostálására, a többi ítélőmesterek is – nekem az idő szerint birótársaim – ezeken kívül a királyi ítélőszék hites birái és több mások, úgy az egyházi, mint a világi törvényekben már régóta járatosak, segítségemre voltak rendelve.”

Irodalom- és forrásjegyzék

- BÓNIS Péter (2014–2015): A Tripartitum forrásai és az európai ius commune. *Jogtörténeti Szemle*, (4)–(1), 26–34.
- FRAKNÓI Vilmos (1899): *Werbőczy István életrajza*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat. Online: <https://mek.oszk.hu/05700/05752/html/02.htm>
- HAMZA Gábor (2013): A cicerói állambölcselet és a modern politikai tanok. *Revista Crítica de Historia de las Relaciones Laborales y de la Política Social*, (7), 33–40.
- HAMZA Gábor (2014–2015): Werbőczy István Tripartitumának jogforrási jellege magyar és nemzetközi összefüggésben. *Jogtörténeti Szemle*, (4)–(1), 37–43.
- HORVÁTH Attila (2014–2015): Werbőczy vagy Dózsa György? *Jogtörténeti Szemle*, (4)–(1), 50–62.
- MÁTHÉ Gábor (2014–2015): A jogfejlődés jellemzői jogtörténeti áttekintésben. *Jogtörténeti Szemle*, (4)–(1), 65–69.
- Nicholas Machiavel [é. n.]. *Wikipedia*. Online: https://fr.wikipedia.org/wiki/Nicolas_Machiavel
- SZABADFALVI József (2011): Cicero és a sztoikus természetjogi hagyomány. *Debreceni Szemle*, 19(2), 143–151. Online: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/0a6198ca-1692-4753-b533-be1940foa8d2/content>
- TOMASCHEK, Johann Adolf (1883): *Ueber eine in Oesterreich in der ersten Hälfte des XIV. Jahrhunderts geschriebene Summa legum incerti auctoris und ihr Quellenverhältniss zu dem Stadtrechte im Wiener-Neustadt und dem Werböczischen Tripartitum*. Wien: Carl Gerold's Sohn.
- WERBŐCZY István (1514): *Tripartitum. Hármaskönyv*. Online: https://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm; <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=51400001.TVJ&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D52>